

УДК: 316.77-057.87:81+378.091.2

© Ябурова О.В., 2016 р.

orcid.org/0000-0003-4633-2900

dx.doi.org/10.5281/zenodo.44937

О.В. Ябурова
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний
університет”, м. Слов’янськ

ДИАГНОСТИКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНИКАЦИИ УКРАИНСКИХ И ИНОЗЕМНЫХ СТУДЕНТОВ

Дане дослідження присвячене вивченню ефективності міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів вищих навчальних закладів. Розглядається питання соціально-психологічного забезпечення даного процесу та визначення його ефективності у процесі навчально-виховної роботи сучасного ВНЗ. Закладається підґрунтя для подальших фундаментальних досліджень структури та механізмів міжкультурної комунікації студента ВНЗ у різних сферах його психічного функціонування.

Ключові слова: особистість, студент, культура, комунікація, взаємодія, структура, компонент, забезпечення, критерій.

Е.В. Ябурова

ДИАГНОСТИКА ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНИКАЦИИ УКРАИНСКИХ И ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Данное исследование посвящено изучению эффективности межкультурной коммуникации украинских и иностранных студентов высших учебных заведений. Рассматривается вопрос социально-психологического обеспечения данного процесса и изучение его эффективности в процессе учебно-воспитательной работы современного ВУЗа. Закладываются основы для дальнейших фундаментальных исследований структуры и механизмов межкультурной коммуникации студента ВУЗа в разных сферах его психического функционирования.

Ключевые слова: личность, студент, культура, коммуникация, взаимодействие, структура, компонент, обеспечение, критерий.

O.V. Yaburova

DIAGNOSTIC EFFICIENCY OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE INTERCULTURAL COMMUNICATION OF UKRAINIAN AND FOREIGN STUDENTS

This research is devoted to studying of efficiency of cross-cultural communication of the Ukrainian and foreign students of higher educational establishments. The question of social and psychological ensuring this process and studying of its efficiency in the course of teaching and educational work of modern higher education establishments is

considered. The foundation for further basic researches of structure and mechanisms of cross-cultural communication of the student of higher education establishments in different spheres of its mental functioning is laid.

Keywords: personality, student, culture, communication, interaction, structure, component, providing, criteria.

Постановка проблеми. Для того, аби зробити соціально-педагогічне забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів ефективним, необхідно вивчити його сучасний стан. Спираючись на попередні дослідження, а саме: теоретичний аналіз міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів у сучасній науковій літературі, з'ясування сутності та змісту поняття міжкультурної комунікації є достатньою підставою для подальшого наукового пошуку, безпосередньо здійснення діагностики ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Кажучи про міжкультурну комунікацію, Р. Портер зазначає зокрема наступне: «...міжкультурна комунікація має місце лише тоді, коли виробник певного повідомлення – представник однієї культури, а отримувач повідомлення – іншої» [9, 15].

Як зауважує Т. Копетчук, якість професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови значною мірою залежить від рівня сформованості його загальнокультурної, соціокультурної та комунікативної компетентностей. Оволодівши в стінах ВНЗ соціокультурною компетентністю, як важливим компонентом професійної компетентності, майбутній вчитель значно підвищить рівень власної загальнокультурної компетентності і не буде мати труднощів при формуванні соціокультурної компетентності у своїх учнів [5]. Як підкреслює О.М. Ваченко, у структурі професійної компетентності вчителя іноземної мови основним компонентом виступає іншомовна комунікативна компетенція, яка охоплює мовну, мовленнєву та соціокультурну компетенцію [2].

На думку М. Сідун, сам по собі загальний мовленнєвий розвиток майбутнього вчителя іноземної мови визначається якісним рівнем його мовленнєвої діяльності, та і в процесі його самореалізації як форми самопрояву, досягнення окремої мети, осмислення сутності професійної мовленнєвої діяльності. Соціальний компонент, на думку автора полягає у вчителем сутності проблем суспільства, громадський зрілості та громадянській відповідальності тощо [7].

Можна погодитися з думкою А. Козак, яка розглядає явище міжкультурної комунікації як важливу сферу впливу сучасної педагогічної науки, а готовність до міжкультурної комунікації у контексті фахової підготовки фахівців як складну, інтегративну, особистісно професійну якість людини, для якої характерна спрямованість на міжкультурну комунікацію, високий рівень знань у сфері міжнародних відносин, позитивне емоційно-цілісне ставлення до особливостей різних культур, уміння взаємодіяти з представниками даних культур на різних рівнях [4].

Стрижневим моментом низки наукових праць І. Бахова щодо міжкультурної комунікації є створення лінгвопрофесійного середовища, під яким ми розуміємо сукупність освітніх чинників, що впливають на розвиток майбутнього фахівця в процесі вивчення іноземної мови. Студенти відкривають для себе професійно значущі цінності, які активізують пізнавальний пошук професійно значущих знань і характеризують їх як міжкультурних комунікантів, здатних виступати у ролі посередника між представниками різних культур [1].

В. Царькова підкреслює, що запорукою формування культурологічної компетентності майбутніх педагогів у процесі міжкультурної комунікації є володіння певними вміннями: грамотно і ясно формулювати свою думку; досягати бажаної комунікативної мети на основі мовних дій; виражати основні мовні функції (утверджувати, заперечувати, брати під сумнів, схвалювати, погоджуватися, пропонувати); говорити продуктивно, змістовно; говорити експромтом, без попередньої підготовки [8].

Оцінюючи сучасні підходи до контролю та оцінювання іншомовної міжкультурної компетентності О. Квасова зазначає, що завдяки теоретичному доробку дослідників і втіленню його у практику навчання іноземних мов, навряд чи знайдеться місце сумніву щодо необхідності спільного вивчення іноземних мов та культури [3].

За твердженням С. Роман, для формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції, необхідної для становлення особистісно-професійних якостей майбутніх вчителів іноземної мови, необхідна така організація навчального процесу на практичних заняттях з іноземної мови, яка передбачає її системну професіоналізацію [6].

Формулювання цілей статті. Основною метою нашого дослідження є визначення ефективності наявного соціально-психологічного та психолого-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів. З огляду на це, основними завданнями нашого

дослідження є: 1) теоретичний аналіз міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів як соціально-психологічної та психолого-педагогічної проблеми; 2) уточнення сутності та змісту поняття міжкультурної комунікації студентської молоді; 3) здійснення емпіричної перевірки ефективності наявного соціально-психологічного та психолого-педагогічного забезпечення процесу міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів.

У процесі дослідження нами використовувалися різноманітні методи, а саме: психолого-педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, опитування, тестування, вивчення й аналіз документації (плани навчально-виховної роботи, акти матеріально-технічного забезпечення й ін.) та методи кількісного та якісного аналізу отриманих емпіричних даних.

Базою дослідження виступили: Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», приватна мовна школа «Оксфорд клас» м. Київ, Лінгвістичний центр «Prime Time» м. Слов'янськ. Загальна вибіркова сукупність респондентів становила 570 осіб (з них 270 – іноземці, 300 – громадяни України), які, у свою чергу, в процесі дослідження були поділена на дві вибірки. Перша вибірка становила 285 осіб (135 – іноземці, 150 – громадяни України) була представлена нами в якості контрольної групи респондентів (КГ). Друга вибірка становила 285 осіб відповідно (135 – іноземці, 150 – громадяни України) була представлена нами в якості експериментальної групи респондентів (ЕГ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вимірювання ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів нами виокремлено такі критерії: мотиваційно-ціннісний (визначає сукупність мотивацій до участі в міжкультурній комунікації); когнітивний (відображає інтелектуальний рівень знань, умінь і навичок, необхідних студенту для участі в міжкультурній комунікації); комунікативний (характеризує рівень спілкування іноземних й українських студентів у процесі міжкультурної комунікації); діяльнісно-поведінковий (відображає рефлексивний компонент міжкультурної діяльності іноземних й українських студентів).

Оцінка стану мотиваційно-ціннісного критерії здійснювалася згідно з такими показниками: вираженість соціокультурної ідентифікації студентів; наявність емоційно-позитивного ставлення до різних світових культур і традицій; впевненість у власних можливостях щодо налагодження ефективного процесу міжкультурної комунікації; розвиток поведінкової куль-

тури студентів; переконаність студентів у необхідності міжкультурної комунікації. Отримані результати свідчать, що респонденти як КГ, так й ЕГ мають досить низький рівень самооцінки, невпевнені у власних можливостях щодо налагодження ефективного процесу міжкультурної комунікації, мають досить низький рівень розвитку поведінкової культури.

Загальний рівень мотиваційно-ціннісного критерію можна оцінити як елементарний (КГ – 52,3%; ЕГ – 50,9%) і достатній (КГ – 36,84%; ЕГ – 36,14%). Високий рівень сформованості мотиваційно-ціннісного критерію мали лише 10,87% КГ і 12,98% ЕГ.

Сформованість когнітивного критерію у студентів як КГ, так і ЕГ перевірялися за допомогою визначених показників, а саме: готовність студентів використовувати іноземну мову як засіб міжкультурного спілкування; розуміння власної соціальної та культурної ідентичності шляхом зіставлення й усвідомлення культури носіїв мови, що вивчається та власної національної культури; застосування студентами глибоких знань, умінь і навичок, що активізують їхню навчальну діяльність, адаптують їх до європейських стандартів і створюють умови для входження до сучасного світового соціуму; вміння творчо моделювати різні форми роботи в процесі між культурної комунікації.

На основі якісного аналізу відповідей респондентів, ми зробили висновок про ставлення студентів до різних боків їхнього життя: власної соціальної та культурної ідентичності та культури носіїв іноземної мови, а саме: студентів дійсно хвилює своє майбутнє, проте вони мають багато страхів; ставлення до друзів досить неоднозначне. 48% респондентів КГ і 52% ЕГ заявили про відсутність у своєму житті людини, яку могли б вважати справжнім другом, при цьому в своїй більшості (67% КГ і 71% ЕГ) виявили бажання мати друга, але довіритися комусь змогли б 27% респондентів КГ і 25% ЕГ. Причинами такої ситуації, на нашу думку, є відсутність необхідної кількості спілкування, а також усамітнення. Припускаємо, що міжкультурна комунікація змінить цю ситуацію, адже розширить коло спілкування студентів, максимально насичить його новою інформацією, зацікавить різноманіттям форм і методів колективної діяльності. Загальний рівень когнітивного критерію можна оцінити як переважно елементарний (КГ – 49,82%; ЕГ – 49,46%). На достатньому рівні знаходяться 37,2% респондентів КГ і 36,84% ЕГ відповідно. Високий рівень сформованості когнітивного критерію мали лише 12,98% КГ і 13,7% ЕГ. Важливо зазначити, що результати отримані за шкалами ставлення до

культури носіїв іноземної мови та ставлення до власної національної культури, як і попередні, не мали високих відсоткових результатів. Це пояснюється або відсутністю досвіду міжкультурного спілкування, або його недостатністю. Причиною такою ситуації може бути необізнаність з іноземною культурною, традиціями, мовою й ін.

Наступним критерієм, рівень сформованості якого ми перевіряли, був комунікативний. Показниками цього критерію визначено: прояв уважності та взаємоповаги, толерантного ставлення між учасниками комунікації; наявність потреби в комунікативності; довіра і в той же час вимогливість до партнера по комунікації; доброзичлива та ділова критика співрозмовника, партнера по комунікації; вільне вираження власної думки та надання можливості партнеру вільно висловити його думку (вільний обмін думками); визнання за партнером права особисто приймати відповідальні рішення; яскраво виражений соціальний інтелект.

Отримані дані дали можливість з'ясувати, що більшість респондентів мають відхилення в рівні вираженості емпатії, що шкодить оптимальному процесу міжкультурної комунікації. У спілкуванні вони, як барометр, тонко реагують на настрій співбесідника, який ще не встиг сказати ні слова. 13% респондентів виявили високий рівень емпатії. Вони чутливі до проблем оточуючих, великодушні, схильні багато чого вибачати іншим. Зі справжнім інтересом ставляться до людей. Вони емоційно чуйні, комунікативні, швидко встановлює контакти та знаходите спільну мову. Нормальний рівень емпатійності притаманний лише 15% респондентів. Ця категорія студентів у міжособистісних стосунках судить про інших відповідно до їхніх вчинків, ніж довіряє своїм особистим враженням. 35% респондентів мали низький рівень емпатійності.

У студентів як КГ, так ЕГ домінує елементарний рівень сформованості комунікативного критерію (КГ – 48,42% та ЕГ – 49,82% відповідно). На достатньому рівні знаходяться 37,54% респондентів КГ і 36,85% ЕГ відповідно. Високий рівень сформованості когнітивного критерію виявили лише 14,04% КГ і 13,33% ЕГ. Згідно зі градацією рівнів сформованості критеріїв, комунікативний критерій як у КГ, так і в ЕГ сформовано переважно на достатньому й елементарному рівнях, з перевагою достатнього. Згідно зі отриманими результатами діагностики за комунікативним критерієм, на нашу думку, в процесі створення соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів важливо врахувати важливість здійснення психологічного супроводу.

Останнім критерієм, згідно з показниками якого ми проводили діагностику, був діяльнісно-поведінковий. Сформованість цього критерію ми діагностували за показниками, а саме: наявність толерантного ставлення до особливостей світогляду представників іншої культури; вміння уникати «комунікативні пастки» і зводити їх нанівець; вміння передбачати можливі помилки у процесі спілкування з представниками іншої культури, визначати методи виходу з культурно-конфліктних ситуацій; вміння розпізнавати й адекватно реагувати на невербальні культурно зумовлені складові комунікації.

Отримані результати стали свідченням того, що переважна більшість респондентів загальної вибірки (КГ і ЕГ) мають переважно елементарний рівень сформованості рефлексивних умінь. Відтак, до особливостей світогляду представників іншої культури студенти мали не однозначне ставлення, оскільки в своїй більшості не намагалися зрозуміти один одного, виявляли байдужість; не передбачали «комунікативних пасток», тому й не могли їх уникнути; не правильно визначали методи виходу з культурно-конфліктних ситуацій, концентрували увагу на своїй особистості; невербальні культурно зумовлені складові комунікації переважно до уваги не бралися.

Елементарний рівень сформованості діяльнісно-поведінкового критерію є результатом слабкої мотивації студентів до міжкультурної комунікації, відсутністю належних знань, умінь і навичок, а також комунікативних здібностей, тобто респонденти не були готовили до мобільної соціокультурної зміни ситуації спілкування, активних перетворень традиційного для них середовища, трансформацій і розвитку повторюваних форм суспільного життя.

Найбільші відсотки має елементарний рівень сформованості діяльнісно-поведінкового критерію, а саме: у респондентів КГ – 48,42% та ЕГ – 48,07% відповідно). На достатньому рівні знаходяться 37,9% респондентів КГ і 37,53% ЕГ відповідно. Високий рівень сформованості діяльнісно-поведінкового критерію виявили лише 13,68% КГ і 14,4% ЕГ.

Висновки. Отже, здійснена діагностика ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів дає підстави зробити наступні висновки: 1) з'ясовано, що переважно нейтрально-позитивне ставлення більшості респондентів до міжкультурної комунікації, що відображає сучасний стан неефективної організації як самого процесу комунікації, так і його соціально-

педагогічного забезпечення; 2) рівень знань, умінь і навичок студентів для здійснення міжкультурної комунікації, як свідчать дані експерименту, явно недостатній, що візуалізує невтішну ситуацію в українському суспільстві щодо готовності сучасної молоді бути суб'єктами всіх сфер життєдіяльності, а не лише об'єктами; 3) отримані результати діагностики свідчать про переважно достатній та елементарний рівні сформованості в респондентів комунікативного критерію. Причинами такою ситуації є відсутність психологічного супроводу міжкультурної комунікації студентів, недостатність психологічного моделювання різних видів діяльності (комунікації), низька креативність студентів, неефективне соціально-психологічне та педагогічне забезпечення професійної діяльності соціальних педагогів, педагогів-вихователів тощо; 4) отримані дані свідчать про перевагу елементарного рівня сформованості діяльнісно-поведінкового критерію в респондентів як КГ, так ЕГ. Причинами такої ситуації, на нашу думку, є недостатність мотивації у студентів до здійснення міжкультурної комунікації, відсутністю ґрунтовних знань, умінь і навичок як іноземної мови, так і культури, традицій інших народів.

Важливо зазначити, що отримані в ході дослідження результати в майбутньому повинні дозволити визначити, сформулювати й обґрунтувати умови підвищення ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів в ході навчально-виховного процесу в умовах сучасного ВНЗ.

Література

1.Бахов І.С. Готовність до міжкультурної комунікації як критерій сформованої міжкультурної компетентності студента університету / І.С. Бахов // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. «Педагогічні науки». — 2012. — № 3. — С. 23-30.

2.Ваченко О.М. Організація комунікативного середовища у професійній підготовці майбутніх вчителів іноземних мов / О.М. Ваченко // Науковий часопис НПУ імені Драгоманова. — Серія 16. — Творча особистість учня: проблеми теорії і практики. — К.: НПУ, 2004. — Випуск 2 (12). — С. 71-75.

3.Квасова О.Г. Сучасні підходи до контролю та оцінювання іноземної міжкультурної компетентності / О.Г. Квасова // Іноземні мови. — 2012. — №3. — С. 50-57.

4.Козак А.В. Формування готовності майбутніх фахівців у сфері міжнародних відносин до міжкультурної комунікації: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А.В. Козак. — Луцьк, 2011. — 243 с.

5. Копетчук Т. Соціокультурні завдання як засіб поповнення загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови / Т. Копетчук // Іноземні мови у навчальних закладах. — 2008. — № 1. — С. 56-59.

6. Роман С.В. Професійно-орієнтована іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів іноземної мови як предмет формування в курсу практики усного та писемного мовлення / С. В. Роман // Іноземні мови. — 2012. — № 2. — С. 39-45.

7. Сідун М. Формувати професійну компетентність вчителя іноземної мови / М. Сідун // Іноземні мови у навчальних закладах. — 2008. — № 4. — С 115-124.

8. Царькова В.Б. Диалог культур: путь от идеи до практики / В.Б. Царькова // Копелевские чтения, 1999. — Россия и Германия: диалог культур.— Липецк, 2000. — С. 30-35.

9. Porter R., eds. Intercultural communication: A 5-th edition / R. Porter. — Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1988. — 340 p.